
Utvärdering av första linjen, Horisonten barn och unga och Bryggan

2018-08-13
Kristina Östergren

I Sammanfattning

Kommunfullmäktiges särskilda uppdrag 2018 till socialnämnden är att

- utvärdera första linjen för barn och ungdomar med psykisk ohälsa, Horisonten barn och unga och Bryggan.
- Ta framförslag på hur och var verksamheterna kan utvecklas.
- Identifiera förslag på hur hållbara strukturer kan skapas i samarbetet mellan kommun och landsting för första linjen.

Första linjen innebär att behandling och vård är tillgänglig, att bedömningar av hjälpbehov kan göras, samt att psykologiska behandlingsmetoder kan erbjudas vid lindrig till måttlig ohälsa. Målgruppen är barn och unga 0 – 18 år. Mottagningarna ska kunna ta hand om problem som inte kräver specialistnivå.

Idag finns ingen tydlig reglering om vad som ska göras i olika verksamheter eller olika av huvudmän när det gäller första linjen. Det innebär att landstingen och kommunerna i Sverige har olika lösningar för att tillgodose behovet av en första linje.

Psykisk ohälsa är en samlande beteckning för både mindre allvarliga psykiska problem som oro och nedstämdhet och mer allvarliga symtom som uppfyller kriterierna för psykiatrisk diagnos¹. Folkhälsomyndigheten konstaterar att psykiska sjukdomar och syndrom står för en betydande del av sjukdomsburden bland barn och unga i Sverige. Psykisk ohälsa bland barn och unga ökar i Sverige.

Första linjen psykisk ohälsa barn och unga har växt kraftigt i Stockholms län sedan starten 2014. År 2016 fick mer än 8000 barn och unga stöd och hjälp. Det motsvarar 2,0% av befolkningen i aktuell ålder².

Nacka kommun har två första linjen mottagningar för barn och unga med psykisk ohälsa. Den första mottagningen, Horisonten barn och unga (hädanefter benämnd Horisonten) startade 2015 i Orminge centrum. Den drivs tillsammans med Boo vårdcentral. Den andra mottagningen heter Bryggan och startade i september 2017. Bryggan ligger i Fisksätra centrum och drivs tillsammans med Fisksätra vårdcentral.

Nacka kommun och respektive vårdcentral erbjuder tillsammans kostnadsfria stöd- och behandlingsinsatser. Båda parter har tillsammans utvecklat första linjens barn och ungdomspsykiatri där de bedömer och behandlar lindrig till måttlig psykisk ohälsa. Insatserna är individuella samtal och gruppträffar för barn, unga och deras föräldrar.

Under 2017 hade mottagningarna kontakt med 252 barn och unga. De flesta var över sju år gamla och något mer än hälften var flickor.

Utvärderingen visar att Horisonten är en mottagning som möter avsedd målgrupp. Familjerna är nöjda med mottagningen, känner sig väl bemötta och tycker att insatserna hjälper dem.

¹ Folkhälsomyndigheten (2018)

² Sirén, AL m.fl. (2018)

Verksamheten är tillgänglig och har god kompetens att möta målgruppens behov vad gäller lätt till måttlig psykisk ohälsa med ett helhetsperspektiv. Mottagningen har en ökande efterfrågan. Tillgängligheten minskade något 2018 genom att familjebehandlarna inte kunde ta nybesök under våren. De hade intagningsstopp för nybesök på grund av den ökade efterfrågan. Det finns behov av ytterligare familjebehandlare inom verksamheten. Mottagningens resurser att utveckla verksamheten behöver förstärkas. Framförallt landstingssidans personal har ingen tid för utvecklingsarbete. I den ersättningsmodell som landstinget har ska all tid användas till patientbesök.

Utvärderingen av Bryggan visar att mottagningen arbetar för att göra verksamheten känd och använd av den lokala befolkningen. Det tar tid men antalet besök ökar successivt. De som besöker Bryggan är mycket nöjda med bemötandet och den hjälp de får. Verksamheten är tillgänglig och har god kompetens och resurser att möta målgruppens behov vad gäller lätt till måttlig psykisk ohälsa med ett helhetsperspektiv. Psykolog finns på halvtid och den tjänsten behöver utökas när antalet besök ökar.

Personalen bedömer att den psykiska ohälsan hos familjer i Fisksätra som besöker mottagningen är större än vad som är tänkt för en första linje-mottagning. Familjerna har komplexa problem som de samtidigt behöver hjälp med. Det krävs en nära samverkan mellan både skola, socialtjänst och hälso- och sjukvårdens specialistvård för att hjälpa dem. Familjernas komplexa situation och behov kräver ofta större arbetsinsatser av familjebehandlarna på Bryggan än på Horisonten. Verksamheten behöver successivt utvecklas för att anpassas efter målgruppens behov.

Nacka bygger stad och befolkningsprognosen 2018 visar att befolkningen kommer att öka. Folkhälsomyndigheten³ uppger att psykisk ohälsa fortfarande ökar bland barn och unga. Det bidrar till fortsatt behov av hjälp med psykisk ohälsa för målgruppen. Nacka bör tillgodose en ökad efterfrågan och öka tillgängligheten för fler genom att planera för och starta fler första linjen-mottagningar. Områden där nya mottagningar är lämpliga ur befolkningsynpunkt är där Nacka bygger stad samt i Älta. Älta växer genom den nybyggnation av både flerfamiljshus, radhus och villor. Många barnfamiljer flyttar till Älta. En översyn bör genomföras av den geografiska spridningen av mottagningarna allt eftersom Nacka bygger stad och befolkningen ökar.

För att Nackas första linjen-mottagningar ska fortsätta att utvecklas till heltäckande och högkvalitativa insatser och bidra till en positiv förändring för barn och unga med psykisk ohälsa krävs att resurser avsätts för fortsatt utvecklingsarbete.

Kommunen behöver ta ett samlat grepp om den ökade psykiska ohälsan bland barn och unga där även skolan utgör en viktig del. Genom att stärka barns och ungas skolresultat ges de bättre framtida möjligheter på arbetsmarknaden och förutsättningar till en god hälsa.

De flesta av de faktorer som Sveriges kommuner och landsting (SKL) anger bidrar till hållbara strukturer för en samlad första linje-verksamhet finns helt eller delvis i Nacka kommuns först linje

³ Folkhälsomyndigheten (2018)

mottagningar.⁴ Samsyn och utveckling av dessa är viktiga att värna om och följa upp vid nya samverkansöverenskommelser. Inför att nya mottagningar ska startas är det viktigt att faktorerna ingår i planeringen av verksamheten och att de följs upp och anpassas successivt efter mottagningarnas behov.

Slutsatser

De som besöker mottagningarna är mycket nöjda med bemötande och det stöd och den vägledning de får. Majoriteten av de tillfrågade anser att kontakten med mottagningarna har lett till en positiv förändring för dem.

Verksamheterna fungerar tillfredsställande. Bryggan bedöms fortfarande vara i ett uppbyggnads och förankringsskede. De behöver fortsätta att utvecklas för att i möjligaste mån kunna anpassas till olika målgruppers behov. Förutsättningar för hur och var verksamheterna kan utvecklas påverkas av följande:

- Psykisk ohälsa bland barn och unga fortsätter att öka i landet och i Nacka.
- Befolkningen i Nacka växer när Nacka bygger stad.
- Behov av ett varierat utbud av insatser för att förebygga och behandla psykisk ohälsa bland barn och unga finns och kommer att öka.
- Mottagningarna behöver utvecklas efter olika målgruppers behov.
- Mottagningarna behöver utveckla metoder och arbetssätt för att bättre möta behov i socioekonomiskt utsatta områden.
- En nära samverkan med hälso- och sjukvården behöver vidmakthållas och utvecklas.
- Tillgängligheten till första linje-mottagningar behöver öka. Områden där nya mottagningar är lämpliga ur befolkningssynpunkt är där Nacka bygger stad samt i Älta. Älta växer genom den nybyggnation av både flerfamiljshus, radhus och villor. Många barnfamiljer flyttar till Älta.
- Skolans ansvar behöver förtydligas. Skolan är en viktig aktör när det gäller psykisk ohälsa för barn och unga.
- Förebyggande arbete bedrivs inom flera nämnders ansvarsområden. För att nå effektiva resultat i det förebyggande arbetet bör det samordnas på övergripande nivå inom kommunen och med andra aktörer.

⁴ Sveriges kommuner och landsting (2012)

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	3
2	Kommunfullmäktiges särskilda uppdrag	7
3	Allmänt om första linjen psykisk ohälsa	7
4	Första linjen i Nacka kommun.....	8
5	Utvärdering av Horisonten och Bryggan.....	9
6	Analys	14
6.1	Utvärdera första linjen.....	14
6.2	Utveckling av första linjen	16
6.3	Hållbara strukturer i samarbetet mellan kommun och landsting.....	17
7	Slutsatser.....	18
8	Referenser	19

2 Kommunfullmäktiges särskilda uppdrag

Kommunfullmäktiges särskilda uppdrag 2018 till socialnämnden är att

- utvärdera verksamheterna för barn och ungdomar med psykisk ohälsa Horisonten och den nystartade Bryggan samt
- ta framförslag på hur och var verksamheterna kan utvecklas.
- Identifiera förslag på hur hållbara strukturer kan skapas i samarbetet mellan kommun och landsting för första linjeverksamheterna.

3 Allmänt om första linjen psykisk ohälsa

Första linjen innebär att behandling och vård är lätt tillgänglig, att bedömningar av hjälpbehov kan göras samt att psykologiska behandlingsmetoder kan erbjudas vid lindrig till måttlig ohälsa för barn och unga. Mottagningarna ska kunna ta hand om problem som inte kräver specialistnivå. Insatser i första linjen ska ges med helhetssyn på psykisk hälsa och barnets och den ungas situation. Det innebär att första linjen ska kunna erbjuda stöd och hjälp oberoende om skälen är psykologiska, medicinska eller pedagogiska.

Tillgänglighet är ett centralt begrepp när man talar om tidiga insatser för barns och ungas psykiska hälsa. Det är av särskild betydelse att det finns snabb tillgång till insatser under uppväxten så att svårigheter inte hämmar barnet eller den unga i dess utveckling. Forskning har visat att det är viktigt att barn och unga som behöver stöd och behandling vid lättare och medelsvår psykisk ohälsa får detta för att förebygga en fördjupad problematik⁵.

Idag finns ingen tydlig reglering om vad som ska göras i olika verksamheter eller olika huvudmän när det gäller första linjen. Det innebär att landstingen och kommunerna i Sverige har olika lösningar för att tillgodose behovet av en första linje. Första linjens breda uppdrag förutsätter kompetens inom flera kunskapsområden till exempel psykologi, psykosocialt arbete, somatisk vård och pedagogik.

En samlad första linje innebär att huvudmännen samlat olika förstalinjekompetenser under samma tak, som för besökaren framstår som en och samma verksamhet. I de flesta län finns idag verksamheter som har uppdraget att vara första linjen som huvuduppdrag. Vanligast är att stöd erbjuds enligt hälso- och sjukvårdslagen, socialtjänstlagen eller skollagen.

Första linjen psykisk ohälsa barn och unga har växt kraftigt i Stockholms län sedan starten 2014. År 2016 fick mer än 8000 barn och unga stöd och hjälp. Det motsvarar 2,0% av befolkningen i aktuell ålder⁶.

Psykisk ohälsa är en samlande beteckning för både mindre allvarliga psykiska problem såsom oro och nedstämdhet och mer allvarliga symtom som uppfyller kriterierna för psykiatrisk diagnos⁷.

⁵ Folkhälsomyndigheten (2018)

⁶ Sirén, AL m.fl. (2018)

⁷ Folkhälsomyndigheten (2018)

Folkhälsomyndigheten konstaterar att psykiska sjukdomar och syndrom står för en betydande del av sjukdomsbördan bland barn och unga i Sverige. De konstaterar att psykiska besvär tidigt i livet kan få direkta konsekvenser, till exempel sämre skolresultat men också konsekvenser senare i livet i form av psykisk sjukdom, ökad risk för självmordsförsök och övriga skador och olyckor samt problem med försörjning och familjebildning. Sedan början av 1985/86 ses en gradvis ökning av andelen 13- och 15-åringar som har uppgett att de haft minst två psykosomatiska symptom mer än en gång i veckan. Under perioden 1985/86 till 2013/14 ses en fördubbling både bland flickor och pojkar i dessa åldrar. Även bland unga i åldersgruppen 16 – 24 år har andelen som rapporterar psykosomatiska symptom ökat de senaste decennierna visar folkhälsorapport 2018.⁸

4 Första linjen i Nacka kommun

Syftet med första linje-mottagningarna i Nacka är att genom ett samordnat stöd tidigt identifiera problem för att främja barn och ungas psykiska hälsa. Barn och unga med psykiska ohälsa ska mötas med en helhet så att barnen och deras närstående får den hjälp de behöver när de behöver den. Målgruppen är barn och unga upp till 18 år med psykisk ohälsa och risk för psykisk ohälsa samt deras föräldrar. Målet är att förebygga psykisk ohälsa hos barn och unga.

Första linjen för barn och unga med psykisk ohälsa i Nacka kommun är en del av kommunens förebyggande arbete. Kommunens medborgare vänder sig direkt till dem för att söka stöd och hjälp.

Nacka kommun har två första linjen-mottagningar. Den första mottagningen, Horisonten barn och unga (hädanefter benämnd Horisonten) startade 2015 i Orminge centrum. Den drivs tillsammans med Boo vårdcentral. Den andra mottagningen heter Bryggan och startade i september 2017. Bryggan ligger i Fisksätra centrum och drivs tillsammans med Fisksätra vårdcentral.

Nacka kommun och respektive vårdcentral erbjuder tillsammans kostnadsfria stöd- och behandlingsinsatser. Båda parter har tillsammans utvecklat första linjens barn och ungdomspsykiatri där de bedömer och behandlar lindrig till måttlig psykisk ohälsa. Insatserna är individuella samtal och gruppträffar för barn, unga och deras föräldrar. Personalen som möter familjerna är familjebehandlare och psykologer.

Det är öppna mottagningar för familjer med barn 0 - 18 år. Hit kan de vända sig för råd och stöd kring föräldraskap och/eller om ens barn besväras av till exempel nedstämdhet, oro, ilska, sömnsvårigheter eller annan psykisk ohälsa som inte vuxit sig för stor. Mottagningarna är öppna helgfria vardagar och en kväll i veckan.

Horisonten och Bryggan kan hänvisa familjer som behöver annat eller ytterligare stöd till specialistvård inom hälso- och sjukvård samt till andra kommunala stöd och behandlingsinsatser.

⁸ Folkhälsomyndigheten (2018)

5 Utvärdering av Horisonten och Bryggan

Utgångspunkten för utvärderingen är avtal och lagar med fokus på kvalitet ur ett brukarperspektiv. Utvärderingen har genomförts genom

- avtalsuppföljning
- samverkansfrågor till chefer
- kundenkäter
- sammanställning av statistik om målgruppen
- intervjuer med aktörer i Fisksätra
- omvärldsbevakning

Avtalsuppföljning

Två interna överenskommelser mellan Valfärd samhällsservice och socialtjänstens myndighet reglerar Horisonten samt Bryggans arbete. Överenskommelserna gäller under tidsperioden 20170101–20191231. Dessutom finns en överenskommelse om samverkan mellan Boo vårdscental, Valfärd samhällsservice och socialtjänstens myndighet. Den reglerar samverkan under perioden 20160101 – 20181231. De två interna överenskommelserna är i princip likalydande. De reglerar formalia och krav på utföraren. Det finns även en bilaga med en uppdragsbeskrivning. I den definieras uppdraget, syfte, målgrupp samt kvalitetskrav på tjänsten. Detsamma gäller överenskommelsen om samverkan. Den innehåller förutom ovan nämnda även en punkt om samverkansformer och organisation samt personal och huvudansvar.

Verksamheterna uppfyller kraven i avtalen, följande behöver ytterligare förankra och utvecklas:

- Bryggan som är en nystartad verksamhet behöver fortsätta att utveckla sin mottagning efter de behov målgruppen i Fisksätra har. Området skiljer sig socioekonomiskt från andra delar i Nacka. Metoder och tillvägagångssätt behöver anpassas efter områdets behov.
- Båda verksamheterna behöver tillhandahålla verksamhet under hela året. Det kan uppstå ett par veckor under sommaren då verksamheterna stängs. Det är dock oftast inget bekymmer då familjerna kan hänvisas till familjemottagningen eller råd och stöd. Det som dock är mer problematiskt är att familjebehandlarna på Horisonten haft intagningsstopp för nybesök under perioden februari – maj på grund av för låg bemanning. Familjerna har hänvisats till Bryggan eller familjemottagningen.
- Information om Bryggan behöver anpassas efter olika gruppers och individers behov samt spridas ytterligare.
- Båda mottagningarna behöver fortsätta att utveckla sitt arbete med att sammanställa resultat för brukargrupper på aggregerad nivå. Lokal kunskap om målgrupp, dess behov och förändringar över tid krävs för att kunna anpassa verksamheten efter de behov som finns i olika områden.

Samverkan

Sveriges kommuner och Landsting (SKL) har i sitt arbete inom psykisk hälsa barn och unga tagit fram en guide för kommuner och landsting för att kartlägga och utveckla första linjen. Guiden beskriver ett antal faktorer som är viktiga i en första linje-verksamhet. Cheferna på Bryggan och Horisonten har besvarat en enkät med frågor om dessa:

- Finns det långsiktiga överenskommelser mellan huvudmännen?
- Är resursfördelningen tillfredsställande?

- Finns det ändamålsenliga ersättningsmodeller?
- Finns det en samsyn kring vikt av tidiga investeringar i barns välmående?
- Finns det en gemensam ledningsstruktur för första linjens insatser?
- Finns det en tydlig definition av målgruppen framtagna?
- Finns det en tydlig ansvarsfördelning mellan olika utförare?
- Finns det tydlig information till barn och förälder?
- Finns det samsyn kring fokus på barnets bästa och vikten av en fungerande första linje?
- Finns det välfungerande gränssnitt mellan verksamheterna?
- Finns det tillgång till adekvata metoder och verktyg?
- Finns det adekvat kompetensförsörjning?
- Finns det lokaler för ändamålet?
- Finns det ett tydligt ledarskap som får alla att arbeta mot en gemensam målbild?⁹

Cheferna för både kommun och landsting har samsyn kring vikt av tidiga investeringar och barnets bästa och vikten av en fungerande första linje. De är också överens om att det finns fungerande överenskommelser, lokaler, gemensam ledningsstruktur samt kompetensförsörjning.

Verksamhetscheferna anser att personalen behöver förstärkas. Det behövs en familjebehandlare till för Horisonten och en psykolog till Bryggan. Cheferna ser också behov av förbättringar av ersättningsmodellen. För landstingets personal finns ingen tid för verksamhetsutveckling. Ersättningsmodellen förutsätter att alla psykologer arbetar full tid med patienter. Kommunens budget för Horisonten täcker inte lokalkostnaden. Att de inte har ett gemensamt digitalt system för vårdinformation, journal, kalender ger mer onödigt administrativt arbete. Det finns oklarheter kring skolhälans uppdrag och gräns mot barn och ungdomspsykiatri (BUP). Definitionen av målgruppen behöver klargöras anser cheferna. Alla vet i praktiken vad som gäller men första linjen anser att skolhälans och BUP använder första linjen där de egentligen själva behöver ta sitt ansvar. För Bryggans del behövs mer och tydligare information till familjerna i Fisksätra.

Barn och unga samt deras föräldrars erfarenheter av första linjen i Nacka

Under våren 2018 tillfrågades besökare vid Horisonten och Bryggan om sina erfarenheter av kontakten med mottagningarna. Ett drygt 70 tal personer har besvarat en enkät anonymt. Besökarna är genomgående mycket nöjda med bemötande och det stöd och den vägledning de fått. Majoriteten anser att kontakten har lett till en positiv förändring för dem. Några kommentarer från besökarna som belyser detta:

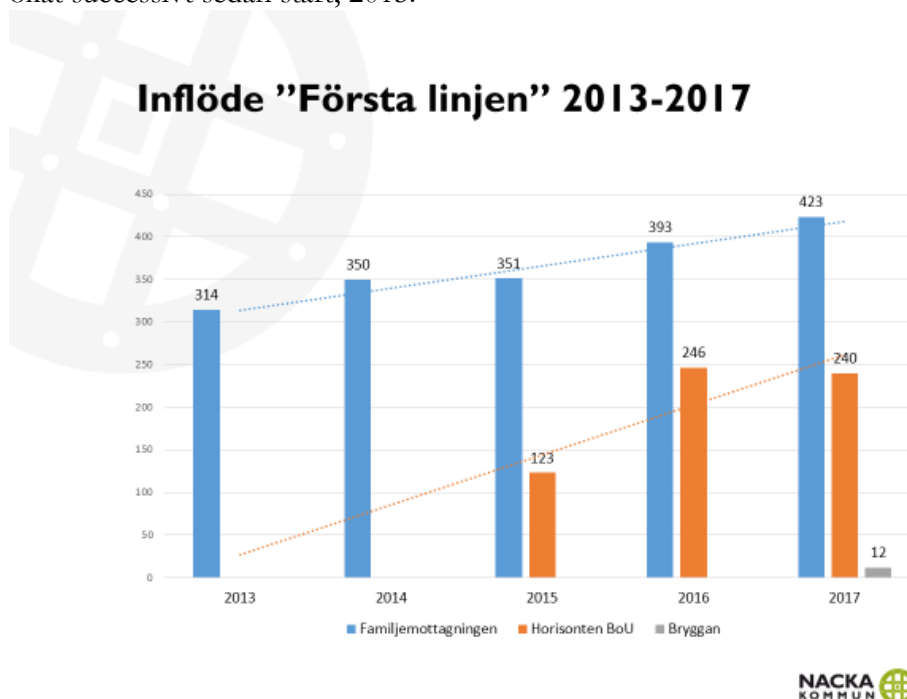
”Bemötandet har varit proffsigt, engagerat och hjälpsamt”. Positivt. Bra förståelse för vår situation. Lyhörd och god lyssnare”. ”Mycket vänligt och okomplicerat bemötande”. ”Ja, vi har fått verktyg och övningar enligt de behov vi har.” ”Konkreta råd hur man ska agera i olika situationer. Bra uppföljning efter föregående träff för vägledning”. ”Jag är väldigt nöjd med det stöd jag får från er! Utan den terapeut jag har idag hade min familjesituation blivit värre. Jag är väldigt tacksam för att ni finns och för att jag har fått möjligheten att få stöd från er”. ”Vi har fått det mycket bättre i vår familj, mer glädje”.

⁹ Sveriges kommuner och landsting (2012)

Beskrivning av de barn och unga som besöker första linjen i länet och i Nacka

Sammanlagt var det 8265 personer i åldern 0 – 18 år som gjorde nästan 30 000 besök på första linjen-mottagningar i länet år 2016. Merparten av dessa barn och unga var över 9 år (75%) och endast 13% var i åldern 0–5 år. Det är personer mellan 11 och 17 års ålder som andelsmässigt är den största gruppen inom första linjen. Det var fler flickor än pojkar både sett till antal besök och personer. 56% var flickor och besök gjorda av flickor motsvarar 62% av besöken. De flesta barn och unga erhöll ingen diagnos vid besök (70%). Bland de som fick diagnos var det potentiella problem i samband med psykosociala/socioekonomiska förhållanden. ADHD och ångest var de vanligaste problemen¹⁰.

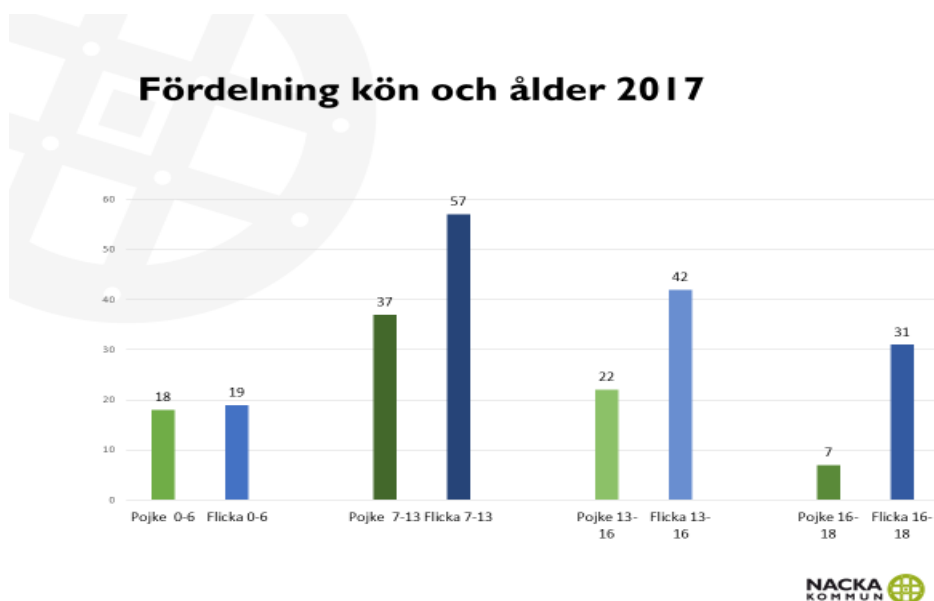
I Nacka har antalet barn i åldern 0 – 18 som besökt första linjen-mottagningar för psykisk ohälsa ökat successivt sedan start, 2015.

Under 2017 besökte 252 barn och unga Horisonten och Bryggan. Observera att Bryggan startades först i september 2017. Under utvärderingsperioden februari till och med maj 2018 besökte totalt 220 barn och unga Horisonten och Bryggan. 186 barn/unga besökte Horisonten och 34 besökte Bryggan. De flesta barnen/unga var sju år eller äldre under 2017. Åldersfördelningen 2018 är ungefär densamma som 2017.

2017 var det fler flickor (64%) än pojkar (36%) som besökte Horisonten. Tendensen är densamma i år, 2018, på Horisonten att fler flickor än pojkar kommer. På Bryggan är det istället fler pojkar än flickor som hittills kommit under 2018.

¹⁰ Sirén, AL m.fl. (2018)

De mest förekommande skälen till kontakt med Horisonten framgår i tabell nedan:

Andra aktörers erfarenheter av Bryggan och psykisk ohälsa i Fisksätra

Åtta personer har intervjuats om Bryggan och dess målgrupp. De som intervjuats möter alla Fisksätrabor i sitt dagliga arbete och de arbetar som: skolkurator, förskolechef i området, diakon, vägledare på Källan, en chef och en anställd på Folketshus, BVC-sköterska och en ungdomssamordnare.

De känner alla till Bryggans verksamhet genom information de fått av personal inom kommunen. De har uppfattat Bryggans uppdrag och förstår att de kan hänvisa familjer som har barn med psykisk ohälsa till Bryggan.

Alla som intervjuats har erfarenheter av att det är känsligt för de familjer de möter att prata om psykisk ohälsa. Det är viktigt med vilka ord de använder och hur familjerna bemöts. De intervjuade uppfattar att begreppet ”psykisk ohälsa” är problematiskt till många Fisksätabor. Psykisk ohälsa är ofta tabubelagt och många saknar kunskap om vad det innebär. Några citat på detta som framkommer i intervjuerna är:

”Många har inte förstått att man kan vara sjuk i själen. Somatiskt sjuk är ok. Det är nytt och att man skulle kunna göra något åt det. Att vara skogstokig är en sak men ångest och lindrig depression är en hyxig sjukdom. Har ändå blivit lättare att hänvisa, bra att Bryggan och Familjecentralen är nära, att familjerna får ett ansikte på de som arbetar där”.

”Barn som inte mår bra kan ses som galna och blir slagna. De förstår inte att det finns barn med särskilda behov.”

”Tror att man har olika syn, känner skuld och det finns en okunskap. Att ha ett barn med autism är jordens undergång”.

De intervjuade tycker att följande hjälp/insatser behövs i Fisksätra:

- Orienteringskurser om vad socialtjänst kan hjälpa till med.
- En instans som hjälper till med ekonomi och boende, en budgetrådgivare i Fisksätra.
- Checklista över bra tolkar.
- Att alla samarbetar som möter dessa människor och att kommunen skapar förutsättningar för det.
- Samarbeta med andra som möter ungdomar till exempel idrottsföreningar för att skapa bra relationer.
- Killar och män behöver lyftas fram. Det är inte ”manligt” att prata om känslor. Ge dem verktyg.
- Prata om psykisk hälsa/ohälsa generellt kopplat till en föreläsning.
- Nätverksskapande grupper när familjen saknas. I Finland finns så kallade ”Marta-grupper” som ger stöd i vardagen.
- Att kommunen samverkar med kyrkan och moskén.
- Rusta upp hela området.

Verksamhetschef för den kommunala delen av första linje-mottagningarna beskriver att det finns skillnader i de båda mottagningarnas upptagningsområde. Fisksätra är ett mångkulturellt område med familjer från många olika länder i världen medan det främst bor väletablerade svenska familjer i Orminge. De flesta familjerna som besöker Bryggan bor i Fisksätra och de flesta som besöker Horisonten bor i Orminge. Även besökare från andra områden besöker båda mottagningarna, vilket också är tanken.

Verksamhetschefens erfarenheter från starten av Familjecentralen i Fisksätra 2009 är att det tar tid att bygga upp en tillit för verksamheter i området, vilket inte är lika påtaglig i andra områden i Nacka. Den långa uppstartstiden beror till stor del av att familjer i området är vaksamma kring myndighetens inblandning i mottagningar. *”Vad gör de i en öppen förskola? Ska de observera hur föräldrarna är mot sina barn när de besöker öppna förskolan?”*

”Vad innebär det att det är kommunen, är det socialtjänsten? Kan de ta våra barn?”

Utifrån dessa erfarenheter började familjebehandlarna på Bryggan hösten 2017 med en massiv marknadsföring i området. De sökte upp olika verksamheter, föreningar och nätverk för att

presentera Bryggan och sig själva personligen. Marknadsföringen börjar ge resultat och allt fler föräldrar vänder sig till Bryggan.

6 Analys

6.1 Utvärdera första linjen

Både Horisonten och Bryggan uppfyller de krav som ställs på dem i de interna överenskommelserna mellan dem och socialtjänstens myndighet. De bedriver verksamheter med det syfte som bestämts:

Syftet med mottagningarna är att genom ett samordnat stöd tidigt identifiera problem för att främja barn och ungas psykiska hälsa. Barn och unga med psykiska ohälsa ska mötas med en helhet så att barnen och deras närstående får den hjälp de behöver när de behöver den. Målet är att förebygga psykisk ohälsa hos barn. Målgruppen är barn och unga upp till 18 år med psykisk ohälsa och risk för psykisk ohälsa samt deras föräldrar.

Horisonten

Utvärderingen visar att Horisonten är en mottagning som möter avsedd målgrupp – barn och unga med lätt till måttlig psykisk ohälsa. Familjerna är nöjda med mottagningen, känner sig väl bemötta och tycker att insatserna hjälper dem. Verksamheten är lättillgänglig och har god kompetens att möta målgruppens behov vad gäller lätt till måttlig psykisk ohälsa med ett helhetsperspektiv. Mottagningen har en ökande efterfrågan. Tillgängligheten har under 2018 minskat genom att familjebehandlarna under våren haft intagningsstopp för nybesök. Det finns behov av ytterligare en familjebehandlare inom verksamheten. Mottagningens resurser att utveckla verksamheten behöver förstärkas. Framförallt landstingssidans personal, psykologer, har ingen tid för utvecklingsarbete. Enligt ansvarig chef på landstinget ska all tid användas till patientbesök enligt den ersättningsmodell som landstinget har.

För att utveckla verksamheten efter målgruppens behov krävs systematisk uppföljning av de som besöker mottagningen. Systematisk uppföljning handlar om att dokumentera arbetet med enskilda besökare för att följa upp hur det går för dem och om att sammanställa denna information i syfte att utveckla och förbättra verksamheten.¹¹

Det krävs att mottagningarna avsätter resurser för att bygga upp och vidmakthålla en systematisk uppföljning. Det behövs ett aktivt nära ledarskap med kunskap om systematisk uppföljning och administrativa stöd i uppföljningsarbetet.

När förutsättningar finns kan mottagningarna bygga upp en lokal kunskap om sin målgrupp och dess behov och vilka förändringar som sker över tid. Det utgör då ett underlag för verksamhetsutveckling.

För att kunna säga något om vad som orsakat förbättringen - insatsernas effekt- eller om det är andra faktorer som bidrar till förändringar krävs forskning enligt vedertagna metoder. Då krävs ett långsiktigt samarbete med någon forskningsverksamhet exempelvis en FoU verksamhet. Detta sker inte idag.

¹¹ Socialstyrelsen (2014)

Bryggan

Implementeringsforskning visar att det tar 2–4 år innan nya verksamheter är förankrade och fungerar så som avsett. Det finns flera kriterier som underlättar implementering enligt Socialstyrelsen¹². Utvärdering visar att det Bryggan framförallt måste förhålla sig till är relevans, överensstämmelse, testbarhet och anpassning till det lokala sammanhanget. Det vill säga:

- Att mottagningens uppdrag och sätt att arbeta uppfattas som relevant av de presumtiva användarna – barn och familjer i Fisksätra.
- Att deras arbete stämmer överens med det värderingar som råder i lokalsamhället.
- Att Bryggan har möjlighet att prova hur den nya verksamheter fungerar i mindre skala och samtidigt få stöd i att utveckla verksamheten efter målgruppens behov.
- Att den nya verksamheten kan anpassas till det lokala sammanhanget.

Detta behöver regleras i den överenskommelse som socialtjänsten har med Bryggan och i samverkansavtalet med landstinget.

Utvärderingen av Bryggan visar att mottagningen arbetar för att göra verksamheten känd och använd av den lokala befolkningen. Det tar tid men antal besök ökar successivt. De som besöker Bryggan är mycket nöjda med bemötandet och den hjälp de får. Verksamheten är tillgänglig och har god kompetens och resurser att möta målgruppens behov vad gäller lätt till måttlig psykisk ohälsa med ett helhetsperspektiv. En psykolog finns på halvtid, den tjänsten behöver utökas när antalet besök ökar.

Personalen bedömer att den psykiska ohälsan i många familjer är större än vad som är tänkt för en första linje mottagning – låg till måttlig psykisk ohälsa. Familjerna har mer komplexa problem som de samtidigt behöver hjälp med. Det finns stora svårigheter med att hänvisa dem till olika aktörer. Det krävs en nära samverkan mellan både skola, socialtjänst och hälso- och sjukvårdens specialistvård för att hjälpa barn och unga och deras föräldrar. Familjernas komplexa situation och behov kräver ofta större arbetsinsatser av familjebehandlarna på Bryggan än på Horisonten.

Fisksättras befolkning kommer från många olika delar av världen. Många av dem har en annan syn på och kunskap om psykisk ohälsa. Det bidrar till att det inte är självklart för dem att söka hjälp även om de lider av psykisk ohälsa. Forskning visar exempelvis att boende i Rosengård i Malmö, i relation till skattade behov, konsumerade hälften så mycket psykiatrisk vård som Malmös övriga befolkning. Deras syn på psykisk ohälsa var nära sammankopplat med skam och stigma, men också att de oftare ser det vi kallar psykisk ohälsa som naturliga livskriser. Ser man psykiskt lidande som naturliga livskriser snarare än ett medicinskt problem får det naturligtvis konsekvenser för vilken typ av stöd och hjälp man söker. Människor vänder sig därför till familj, vänner och andra sociala nätverk istället. Många ser också tron och religionen som en behandlingsstrategi¹³. Det är först när situationen blir ohållbar och varken personen eller omgivningen kan lösa problemen som de söker psykiatrisk vård.

Det är fortsatt viktigt med spridning av information om verksamheten och samarbete med andra aktörer i området för att motivera familjer, barn och unga att ta hjälp för psykisk ohälsa. Samtidigt

¹² Socialstyrelsen (2012)

¹³ www.forskning.se (2011)

bör Bryggan testa verksamhetens arbetssätt och successivt anpassa arbetssätt efter målgruppens behov.

Uppföljning av första linjen som genomförts av centrum för epidemiologi och samhällsmedicin i Stockholms¹⁴ län (CES) drar slutsatsen att ” ju högre andel arbetslösa, utrikesfödda eller andel familjer med låg köpkraft i området desto lägre andel barn och unga som hade kontakt med första linjen. Detta antyder att det finns stora mörkertal av barn i behov av hjälp, vilket även tillgänglig forskning visar”.

Fisksätra är ett socioekonomiskt utsatt område i Nacka kommun. Det är viktigt att anpassa verksamheten efter målgruppens behov för att kunna bidra till att främja barns och ungas psykiska hälsa även i denna del av kommunen. Det är viktigt att fördela resurser efter behov. I nuvarande fördelning ingår alla kostnader i den ersättning utföraren erhåller, även till exempel kostnader för tolk. Detta behöver ses över inför ny intern överenskommelse eller när Bryggan förväntas vara i full drift.

6.2 Utveckling av första linjen

Kriterier för framgång med första linjen är enligt Sveriges kommuner och landsting¹⁵ följande:

- Tillgängligt – där det är enkelt att få hjälp: lätt att hitta, nära, möjligt att kontakta själv, främjar integritet, neutral.
- Heltäckande – som inte missar någon: täcker alla åldrar, hanterar all typ av psykisk ohälsa.
- Högkvalitativ – som ger rätt insats i rätt tid: helhetstänkande, synkroniserad, förebyggande långsiktigt lärande.

Nacka kan öka tillgängligheten genom att det finns fler första linjen-mottagningar i kommunen. Nacka bygger stad och befolkningsprognosen 2018 visar att befolkningen kommer att öka. Dessutom visar folkhälsomyndigheten¹⁶ att psykisk ohälsa fortfarande ökar bland barn och unga. Detta sammantaget bidrar till ökat behov av hjälp med psykisk ohälsa.

Områden där nya mottagningar är lämpliga ur befolkningssynpunkt är där Nacka bygger stad samt i Älta. Älta växer genom den nybyggnation av både flerfamiljshus, radhus och villor. Många barnfamiljer flyttar till Älta. En översyn bör genomföras av den geografiska spridningen av mottagningarna allt eftersom Nacka bygger stad och befolkningen ökar.

För att Nackas första linjen-mottagningar ska fortsätta att utvecklas till heltäckande och högkvalitativa insatser och bidra till en positiv förändring för barn och unga med psykisk ohälsa krävs att resurser avsätts för fortsatt utvecklingsarbete. Att arbetet med barn och unga systematiskt följs upp och att resultatet används för att utveckla verksamheten.

Kommunen behöver ta ett samlat grepp om den ökade psykiska ohälsan bland barn och unga där även skolan utgör en viktig del. Cheferna för första linjen påpekar att det finns oklarheter kring

¹⁴ Sirén AL m.fl. (2018)

¹⁵ Sveriges kommuner och landsting (2012)

¹⁶ Folkhälsomyndigheten (2018)

skolhälans uppdrag och att de använder första linjen där de egentligen själva behöver ta sitt ansvar.

Folkhälsomyndigheten har undersökt orsaker till den ökade psykiska ohälsa bland barn och unga i sin rapport¹⁷. I den drar de följande slutsatser: ”Sammantaget är det troligt att såväl brister i skolans funktion, som en ökad medvetenhet om de ökade krav som förändringarna på arbetsmarknaden medför, har bidragit till ökningen av psykosomatiska symtom bland barn och unga. Folkhälsomyndigheten bedömer därför att den svenska skolan behöver stärkas. Såväl Kommissionen för jämlik hälsa som Skolkommissionen har lyft fram förslag som syftar till att skapa en god lärandemiljö i skolan, höjda kunskapsresultat och ett likvärdigt utbildningssystem. Genom att stärka barns och ungas skolresultat ges de bättre framtida möjligheter på arbetsmarknaden och förutsättningar till en god hälsa”.

Arbetet på Horisonten och Bryggan är en del i kommunens förebyggande arbete. Förebyggande arbete bedrivs inom flera nämnders ansvarsområden. För att nå effektiva resultat i det förebyggande arbetet bör det samordnas på övergripande nivå inom kommunen och med andra aktörer bedömer utredarna i delbetänkandet inför ny socialtjänstlag.¹⁸

6.3 Hållbara strukturer i samarbetet mellan kommun och landsting

Enligt Sveriges kommuner och landsting (SKL) finns idag ingen tydlig reglering om vad som ska göras i olika verksamheter eller av olika huvudmän när det gäller första linjen. Det innebär att olika landsting och kommuner har olika lösningar för att tillgodose behovet av en första linje. De beskriver en rad faktorer som är viktiga för första linjen-verksamhet. Exempel på dessa är överenskommelser, resursfördelning, ersättningsmodeller, samsyn med flera. De finns beskrivna i kapitel 5.

Utvärderingen visar att cheferna inom både kommun och landsting anser att de flesta av dessa förutsättningar finns helt eller delvis och att de har en samsyn kring dem.

Samsyn och utveckling av dessa faktorer är viktiga att följa upp inför nya överenskommelser. Ändrade förutsättningar kan innebära att dessa behöver uppmärksammas i förhandlingen inför nya överenskommelser och bli en del av den nya överenskommelsen både internt och med landstinget.

Inför att nya verksamheter ska startas är det viktigt att dessa faktorer ingår i planeringen av verksamheten och att det följs upp och anpassas succesivt efter målgruppens behov. Sveriges kommuner och Landsting konstaterar¹⁹ för att ”på ett insiktsfullt sätt kunna vidareutveckla första linjen måste man först kartlägga och värdera dagens situation. Det första och viktigaste steget är att förstå hur behovet av insatser för barn och unga ser ut. Det andra steget är att kartlägga hur första linjens verksamhet ser ut och fungerar idag”.

¹⁷ Folkhälsomyndigheten (2018)

¹⁸ SOU 2018:35

¹⁹ Sveriges kommuner och landsting (2012)

Uppföljning av första linjen i Stockholms län²⁰ visar att samverkan är begränsad inom mottagningarna i länet. Det är vanligast med samverkan på kommunnivå, med socialtjänst och skola. De konstaterar att samarbetet inom första linjen-mottagningar mellan psykologer och medicinsk personal kan behöva stärkas liksom samverkan med andra aktörer i det omgivande samhället. Vilka sökande som bör tas om hand av BUP respektive första linjen behöver tydliggöras.

I det interna samarbetet utgör Horisonten ett gott exempel i länet. På mottagningen har samarbetet mellan de olika professionerna utvecklats och det fungerar bra i det dagliga arbetet. Båda professionernas kunskap används i den teamsamverkan där de fördelar och diskuterar de ärenden som kommit in. En planering av insatsen görs utifrån problematik och vad som blir bäst för barnet och familjen.

7 Slutsatser

De som besöker mottagningarna är mycket nöjda med bemötande och det stöd och den vägledning de får. Majoriteten av de tillfrågade anser att kontakten med mottagningarna har lett till en positiv förändring för dem.

Verksamheterna fungerar tillfredsställande. Bryggan bedöms fortfarande vara i ett uppbyggnads och förankringsskede. De behöver fortsätta att utvecklas för att i möjligaste mån kunna anpassas till olika målgruppers behov. Förutsättningar för hur och var verksamheterna kan utvecklas påverkas av följande:

- Psykisk ohälsa bland barn och unga fortsätter att öka i landet och i Nacka.
- Befolkningen i Nacka växer när Nacka bygger stad.
- Behov av ett varierat utbud av insatser för att förebygga och behandla psykisk ohälsa bland barn och unga finns och kommer att öka.
- Mottagningarna behöver utvecklas efter olika målgruppers behov.
- Mottagningarna behöver utveckla metoder och arbetssätt för att bättre möta behov i socioekonomiskt utsatta områden.
- En nära samverkan med hälso- och sjukvården behöver vidmakthållas och utvecklas.
- Tillgängligheten till första linje-mottagningar behöver öka. Områden där nya mottagningar är lämpliga ur befolkningssynpunkt är där Nacka bygger stad samt i Älta. Älta växer genom den nybyggnation av både flerfamiljshus, radhus och villor. Många barnfamiljer flyttar till Älta.
- Skolans ansvar behöver förtydligas. Skolan är en viktig aktör när det gäller psykisk ohälsa för barn och unga.
- Förebyggande arbete bedrivs inom flera nämnders ansvarsområden. För att nå effektiva resultat i det förebyggande arbetet bör det samordnas på övergripande nivå inom kommunen och med andra aktörer.

²⁰ Sirén, AL m.fl. (2018)

8 Referenser

1. Folkhälsomyndigheten (2018): *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Utveckling under perioden 1985–2014.*
2. Sirén A.L, Wicks, S, Lindberg, L (2018): *Uppföljning av första linjen psykisk ohälsa barn och unga.*, Centrum för Epidemiologi Samhällsmedicin (CES).
3. Socialstyrelsen (2012): *Om Implementering.*
4. Socialstyrelsen (2014): *Systematisk uppföljning. Beskrivning och exempel*
5. SOU 2018:35: *Ju förr desto bättre – vägar till en förebyggande socialtjänst.*
6. Sveriges kommuner och Landsting (2012): *Vänd dig hit. Guide för kommuner och landsting att kartlägga och utveckla sin första linjeverksamhet för psykisk hälsa hos barn och unga.*
7. Sveriges kommuner och Landsting (2017): *Första linje boken – stödmaterial för första linjens arbete för barn och ungs psykiska hälsa.* Framtaget på uppdrag av Psykisk Hälsa.
8. www.forskning.se/2011/05/27/psykisk-ohalsa-och-mangfald/

Öppenhet och mångfald

*Vi har förtroende och respekt för människors kunskap
och egna förmåga - samt för deras vilja att ta ansvar*